

KRONIEK

Opgraving in Wieken-Vinkenhoef

- ⊕ Oldenbarnevelt
- ⊕ Volksuniversiteit
- ⊕ Garage Van Hamersveld
- ⊕ Stadsgezicht Van Wittel
- ⊕ De 13e vicarie
- ⊕ Theelepels

Opgraving in Wieken-Vinkenhoef

Afgelopen zomer vond de laatste opgraving plaats van het grootschalige onderzoeksproject Wieken-Vinkenhoef. Na meer dan acht jaar is het voorbij met het graven van proefsleuven en grote opgravingsputten.

door **RON HULST**

Dertien archeologen hebben voor langere of kortere tijd hun best gedaan om het veldwerk tot een goed einde te brengen, samen met de vrijwilligers van het Centrum voor Archeologie van de gemeente Amersfoort. Waarvoor dank, vooral als ik denk aan de soms extreme omstandigheden zoals hitte, sneeuw en ijs en de vele regen die de werkputten veranderden in modderpoelen en vijvers waar de kikkers in rond sprongen. Toch zal iedereen met een zekere weemoed terugkijken op dit veldwerk in grote opgravingsvlakken.

En wat heeft al dit ijverige geploeter nu opgeleverd? Een leek zou zeggen: grote zandvlakten met veel donkere verkleuringen, nou en? Tja, daar gaat het nu om; die grote en kleine vlekken in het gele zand: de sporen. Aanvankelijk waren de verwachtingen niet al te hoog, maar uiteindelijk hebben we vele tekeningen en een nauwkeurige administratie van duizenden van dergelijke verkleuringen. Wieken-Vinkenhoef ligt op een dekzandrug en archeologisch gezien is een dergelijk gebied interessant, maar de grote hoeveelheid sporen en vondsten blijft nog steeds verbazen.

Opgravingsput met het dal van de Barneveldsebeek in het zuiden. De donker gemaakte vlakken geven huisplattegronden uit de IJzertijd weer.

BOEREN IN DE IJZERTIJD

Verreweg de meeste sporen zijn veroorzaakt door bewoning in de Midden- en Late IJzertijd (ca. 500 v. Chr.- 0). We weten dit vanwege de duizenden scherven die uit de sporen zijn geborgen. Naar verwachting bevonden de sporen zich op het hogere deel van de dekzandrug. Maar tot onze verrassing was het lagergelegen deel, richting Barneveldsebeek, er vol mee. Uiteindelijk bleek dat de mensen in de IJzertijd met graafwerk bezig zijn geweest in een gebied van circa 700 bij 270 meter, hoewel ook er buiten sporen uit die tijd zijn aangetroffen. Vanaf de Late Middeleeuwen is in het gebied voortdurend geploegd, tot in het dekzand. De oudere sporen staken ook tot in het dekzand en het is zeker dat er door het ploegen veel sporen zijn verdwenen.

Wat over is gebleven, is toch genoeg om aan te tonen dat gedurende vele jaren mensen in het gebied hebben gewoond en gewerkt. Het zijn de paalsporen van 34 boerderijen en bijna 200 kleine gebouwen: schuurtjes ofwel spiekers. De boerderijen waren circa 5 meter breed en meestal rond de 20 meter lang. Maar ook zijn de sporen ontdekt van grotere exemplaren, tot 35 meter. Op de panoramafoto zijn deze als donkere vlakken aangegeven.

De foto is genomen richting Barneveldsebeek en toont het gebied waar zich een concentratie van bewoningssporen uit de IJzertijd bevond. Hier lagen de sporen van elf boerderijen en veel spiekers (de kleine vlakken), maar er is een beperkt aantal uitgebeeld omdat het plaatje anders onbegrijpelijk wordt. Elders lagen de boerderijen verder uit elkaar. Rond de boerderijen verspreid stonden ooit de spiekers. De resten van kuilen toonden aan, dat er ook sprake was van afval- en voorraadkuilen en hier en daar een waterkuil. Deze elementen vormden samen een boerenerf waar een gezin woonde. Met name op de hogere delen van de dekzandrug lagen deze erven op een regelmatige onderlinge afstand van circa 40 meter. De panoramafoto laat zien dat dit niet het geval was in de lagere delen in de buurt van de Barneveldsebeek.

Eenvoudig gesteld: door zeespiegelstijging vond een geleidelijke verhoging van het grondwaterpeil plaats. In de nattere delen ontstond veen dat traag maar zeker tegen de dekzandrug opgroeide (resten van dit veen hebben we tijdens de opgravingen aangetroffen). Het bewoonbare gebied werd kleiner en om droge voeten te houden werden hogerop nieuwe

boerderijen gebouwd. De bouwsels schoven als het ware op, achter de droge grond aan, totdat het echt niet meer ging. Ook hogerop werd het leefgebied te klein en de laatste boerderij werd in de eerste eeuw na Christus verlaten.

Pas in de 11/12de eeuw begon het grondwater weer te zakken. De zeespiegel was weer gestegen en de golven hadden grote gaten in de kust geslagen. Stormen hadden ook veel veenkussens opgeruimd, waardoor de waterafvoer verbeterde. In deze tijd begon ook de ontginning van het gebied, zodat het veen verdween en werd opgenomen in de bovengrond. In de 13/14de eeuw was het gebied weer toegankelijk, want we hebben karrensporen uit deze tijd gevonden. Uit één van de sporen is een kleine steen bijl uit het Neolithicum (Jonge Steentijd, circa 4900-2000 v. Chr.) geborgen.

Links: Reconstructie boerderij uit de Late IJzertijd met rechts de stal.

Rechts: Detail van het stadsgezicht van Matthias Withoos uit 1671, met op de achtergrond tabaksschuren en op de voorgrond de Eem (*Museum Flehite*).

De boerderij was het centrum van de dagelijkse bezigheden en bestond uit een woon- en een staldeel. In het reconstructiemodel is te zien dat de stal (rechts) met veel binnenstaanders zwaarder was gebouwd dan het woondeel, dat veel ruimer was. Tussen beide bevond zich de ingangspartij met deuren in beide wanden. Er zijn aanwijzingen gevonden dat een aantal boerderijen voorzien was van een zolder of vliering; in het model is een zolder boven de stal weergegeven. We denken dat het dak bestond uit riet en werd gedragen door de binnenstaanders en de wandpalen. De wand bestond uit vlechtwerk bestreken met leem. Tussen de binnenstaanders van de stal kon vee worden gestald en het dak had in de korte gevels openingen, in modernere boerderijen uilengaten genoemd. De spiekers werden benut voor de opslag van landbouwproducten (zoals hooi) en wellicht ook werktuigen. De bewoners hebben contacten onderhouden met verre gebieden, want er zijn stukken van glazen armbanden achtergebleven die afkomstig zijn uit het zuiden (waarschijnlijk rond Nijmegen). Er zijn er vier gevonden; het hierboven afgebeelde exemplaar heeft een versiering met gele glaspasta.

TABAKSSCHUREN

Amersfoort zal in de IJzertijd weinig bekend zijn geweest, maar vanaf de 17de eeuw was het niet weg te denken vanwege de opkomende tabaksteelt. De schilder Withoos heeft dit mooi weergegeven. En waar liggen in zijn schilderij de meeste plantages met schuren? Precies, in Wieken-Vinkenhoe! We hebben zeventien tabaksschuren opgegraven en ook tabaksbedden. Aanvankelijk bouwde men de enorme droogschuren met houten palen, maar later ook gedeeltelijk met bakstenen. De grootste die we aantreffen was 50 meter lang en 10 meter breed.

In de loop van de 19de eeuw was het afgelopen met de Amersfoortse tabaksteelt, maar hier en daar staan in Wieken-Vinkenhoe nog restanten van tabaksschuren over. En Amersfoort heeft een archeologische primeur: voorzover bekend zijn nog nooit tabaksschuren uit de 17/18de eeuw opgegraven en gedocumenteerd!

Wat ons nu rest, is het verwerken van alle opgravingsgegevens tot een eindverslag.

Foto omslag: Ook in de winter gingen de opgravingen door.

Ron Hulst is archeoloog bij de gemeente Amersfoort.

HET GEBIED WORDT TE NAT

We hebben ons lange tijd afgevraagd waarom de boerderijen in het lagere deel dicht bij elkaar lagen, in een paar gevallen keurig op rij. We denken nu dat het heeft te maken met een langzame vernatting van het gebied.

Van stokje tot vals drieluik

Op 13 mei 2010 is een nieuw standbeeld van Johan van Oldenbarnevelt geplaatst, gemaakt door Ingrid Mol. Het staat in de tuin van het woonhuis uit zijn jeugd, Bollenburg (Muurhuizen 19). Je kunt het het beste zien vanaf de Zuidsingel. Bij die gelegenheid gaf Ingrid aan Museum Flehite een bijzonder boek ten geschenke, dat zij had gekocht bij de voorbereidingen en waarvan het titelblad is verwerkt in de leeuw aan de Zuidsingel. De schenking aan het museum is denk ik wel terecht. Het museum heeft al een voorliefde voor Johan van kort na de oprichting van de Oudheidkundige Vereniging Flehite in 1878.

door GERARD RAVEN

VERZAMELWOEDE

Toen de Vereniging in 1878 werd opgericht was dat een verzameling van notabelen die trots waren op hun stad en haar geschiedenis. Van deze leden met invloed werd verwacht dat zij zich inzetten, met name voor het museum. Dat kon zijn als bestuurslid, maar nog méér door hun eigen bijdrage te leveren in de vorm van schenkingen. Een aankoopbudget bestond niet; men kocht iets zelf aan en schonk dat aan het museum. Oprichter en eerste voorzitter kapelaan Van Rootselaar was al een bewonderaar van Oldenbarnevelt en had van hem een penning en enkele prenten van de executie. Maar in 1880 stelde hij in de bestuursvergadering voor: 'De Vereeniging [...] zal zich bijzonder toeleggen op een verzameling van alles wat op de nagedachtenis van Jan van Ol-

denbarneveld betrekking heeft, en zulks met het doel, om het eerste begin te stellen van een monument in de stad zijner geboorte, den grooten "goeden Vaderlander" waardig.' Dat werd unaniem geaccepteerd en daarop schonk Van Rootselaar zijn miniverzameling.

Ook andere bestuursleden lieten zich niet onbetuigd. Zo kon datzelfde jaar een tweede penning worden aangekocht en in 1888 een zilveren plaquette (zie pagina 6), die maar liefst fl 96 kostte! Toen men in 1893 een bibliotheek opzette hoorde het thema Johan van Oldenbarnevelt daar natuurlijk ook bij.

Op de hierboven afgebeelde foto van de Oldenbarneveltverzameling kort na 1900 valt op dat die 25 jaar na de oprichting nog maar weinig voorstelde. Intussen moest Flehite concurreren met andere steden waar de Johan-manie ook toesloeg: Amsterdam

met zijn Rijksmuseum, Den Haag als plaats van regering en executie, en Rotterdam waar Johan éérs pensionaris was geweest. In Den Haag heeft men bijvoorbeeld een Wedgwood-borstbeeld, het Historisch Museum Rotterdam heeft Johans bril en in het Rijksmuseum hangt het beulzwaard van 1619.

STOKJE

Toch zou dat juist kort daarna veranderen. In 1902 kwam het welgestelde bestuurslid A.M. Tromp van Holst met een nieuwe verzameling boeken en prenten en een zeer vroege Amsterdamse krant met het bericht over de executie. Maar een nog grotere sensatie was in 1903 het bekende Stokje van Oldenbarnevelt (zie foto rechts). Dat werd geschonken door niemand minder dan de commissaris van de Koningin in Utrecht, A. baron Schimmelpenninck van der Oye

van de Poll en Nijenbroek. Dit was de aanleiding voor nieuwe actie voor het standbeeld waar de OVF al sinds 1884 voor ijverde. In hetzelfde jaar maakte voorzitter en kunstenaar O.G.H. Heldring een gipsen borstbeeld om de fondsenwerving op weg te helpen. In 1911 kon het bronzen borst-

beeld worden onthuld op het Stationsplein (nu bij het gymnasium).

Een volgende mijlpaal was de verwerving van een eerste schilderij in 1930 (zie afbeelding boven). Het was ook meteen een topstuk waarop ik nog terugkom. Dit was aanleiding voor de eerste tentoonstelling over Johan (in 1928 was men begonnen met wisselexposities). Daarna volgde een tweede expo in 1969. Maar verdere interessante stukken zijn pas verworven in de tijd van Burchard Elias: drie schilderijen en twee stukken porselein.

COLLECTIE JOHAN VAN OLDENBARNEVELT VAN MUSEUM FLEHITE						
	16xx	17xx	18xx	19xx	20xx	<i>totaal</i>
schilderijen	3		3			6
aquarellen			5			5
tekeningen	2	2	5	1		10
prenten	10	12	7	8		37
plaquettes	3		2			5
penningen	3			2		5
beelden		1		1		2
overig			1	12		13
boeken	60	12	44	54	4	174
<i>totaal</i>	81	27	67	78	4	257

SAMENSTELLING

Alles bij elkaar heeft het museum veel minder voorwerpen dan eerder is gemeld. Maar dan heb ik het ook over verschillende voorwerpen (zie kader boven). Het museum heeft enkele jaren geleden de tekeningen van wapenborden overgedragen aan Archief Eemland en onlangs is een 19e-eeuws schilderij teruggegaan naar de eigenaar; die zijn dus niet meegerekend.

Onder de restgroep de sjerpen die vermoedelijk zijn gedragen bij de onthulling van 1911, maar ook een asbakje met dat beeld. De boeken uit de vroege 17e eeuw zijn vooral pamfletten rond Johans machtsstrijd en proces. Een pamflet was een brochure waarin iemand zijn mening gaf over een actuele zaak; tegenwoordig zou je in een praatprogramma op tv komen of een website maken. Dat was toen ondenkbaar, omdat er sprake was van censuur van de pers. Veel pamfletten verschenen daarom anoniem. Gezien de aantallen moeten ze

goed gelezen zijn, door de elite en vermoedelijk ook door de middenstand. Maar ook daarna is er veel over Johan gepubliceerd. Een nieuwe golf vinden we in de 19e eeuw, wanneer men teruggrijpt op zijn lot in het kader van nieuwe politieke discussies, maar ook begint met de uitgave van bronnen. Uit de 20e eeuw dateren biografieën voor een breed publiek en dat gaat nu nog door. Johan is dus beslist niet vergeten.

Als we op de perioden letten valt op dat Johan eigenlijk altijd de belangstelling heeft weten vast te houden. Er is een terugval in de 18e eeuw, maar niet bij prenten en boeken uit de Patriottentijd. Verder valt juist een aantal malen op hoe weinig er met Johan is gedaan, bijvoorbeeld op het gebied van penningen en souvenirs.

DE COLLECTIE JOHAN VAN OLDENBARNEVELT VAN MUSEUM FLEHITE

TOPSTUKKEN

Het kostbaarste stuk uit de verzameling is ongetwijfeld het al afgebeelde portret uit 1617 door Michiel van Mierevelt. Het Rijksmuseum is er jaloers op. Er is soms getwijfeld of het echt de meester zelf is die dit stuk maakte. Gezien de kwaliteit van het schilderwerk en de hoge positie van de opdrachtgever lijkt dat onterecht.

Een drieluikje uit de 15e eeuw (zie foto's boven) is het bewijs dat Johans voorouders van adel waren. Dat was van belang in een tijd dat je afkomst zwaar telde. Zeker in regeringsstad Den Haag, en nog meer als je uit Utrecht kwam in plaats van uit Holland. Je kon zo'n handicap repareren door een

valse stamboom. En dat is ook hier het geval, want het drieluikje is pas van circa 1615; dat weten we door jaarringonderzoek aan het hout. Johan heeft het vermoedelijk op zicht gehad, want de tekst van de buitenzijde bevindt zich ook in zijn persoonlijk archief. Maar hij heeft het uiteindelijk niet gekocht...

Het boek dat we op 13 mei ten geschenke kregen van Ingrid Mol is een bundel van drie pamfletten, waarvan het eerste de *Remonstrantie* is uit 1618. Hierin verdedigde Johan zich tegen de verdachtmakingen van de tegenpartij onder prins Maurits. Het hielp niet, want kort daarna werd Johan gearresteerd en een jaar later ter dood veroordeeld.

Juist het schijnproces tegen Oldenbarnevelt deed de harten sneller kloppen, omdat het hier ging om de fundamenten van de

nieuwe Republiek: democratie (lees: machtsverdeling tussen de elites), vrijheid van meningsuiting, vrijheid van godsdienst. Ik werd daar opnieuw bij bepaald doordat onze Iraanse gebouwbeheerder Khosrow Rahmangard het stokje van Johan als zijn favoriete voorwerp koos (*Kroniek* juni 2009). Hij was immers juist daarvoor uit zijn land gevlucht. Doordat Johan verloor is de staatsontwikkeling in ons land vertraagd, maar gelukkig is dat na Maurits' dood in 1625 bijgetrokken. Toen durfden velen pas hun mond open te doen en kwam ook de stroom van Johan-souvenirs op gang.

Meteen in 1619 schreef Joost van den Vondel zijn toneelstuk *Palamedes oft vermoorde onnooselheid*, dat in 1625 werd gepubli-

ceerd en opgevoerd. Wij hebben een *Amersfoortse* druk uit 1705. Ook het *Stokje van Oldenbarnevelt* is bekend geworden door Vondel. Zijn gelijknamige gedicht maakte het tot symbool van alles wat fout was in 1619, al is het pas geschreven in 1657. Eeuwenlang dreunde het na in ons collectieve geheugen. Terecht is er in 2001 een apart boek aan gewijd. Als er dus iets in het Nationaal Historisch Museum getoond moet worden, dan is het wel dit stokje. Alleen...

Op deze gravure van Klaas Jansz Visscher (circa 1630) zien we Johan op het schavot, op het Binnenhof in Den Haag.

Onthoofding van Johan op prent van Simon Fokke, 1754.

het originele handschrift van het gedicht zit vast aan een ander stokje, dat Vondel gezien zou hebben bij de familie van Johan. Het bevindt zich nu in het Rijksmuseum (dat er trouwens nóg een heeft)! Hebben wij dus wel het echte stokje? Daarover brak in Nederland een ware penningstrijd uit toen Flehite in 1903 haar exemplaar kreeg. Natuurlijk was conservator W. Croockewit er vast van overtuigd dat hij het enige echte in handen had. Dat betoogde hij dan ook met kracht van argumenten in de landelijke pers. Het zou te zien zijn op een prent van 1670. Toch wist hij wel beter, want had

hij twee jaar eerder niet het stokje met het gedicht door zijn handen zien glippen? Nog in 1947 geloofde men graag zijn versie:

'Zeg niet, dat dit stokje in het Rijksmuseum bewaard wordt. Wie in Amersfoort nog iets weet van zijn museum "Flehite", waar nog zo talrijke geschriften liggen van deze oude stadgenoot, zal u tegenspreken met klem van argumenten. Hij zal u wijzen op een vier-tal stokjes, die ook – misschien wel met opzet – in Flehite bewaard worden en die afkomstig zijn van een Amersfoorts notaris. Zoals die notaris, zal hij dan zeggen, had ook Van Oldenbarneveltdt meer dan één stok. Dat in Amsterdam met zijn koperen

knop kan heel goed van hem geweest zijn, maar dit hier, met de houten knop, is het echte, het stokje, dat hem steunde op zijn laatste gang.'

Een bijzonder stuk is het borstbeeldje van Loosdrechts porselein (circa 1780) op de foto links. Uit de 19e eeuw dateert een kleine serie mooie aquarellen met portretten van de familie Van Oldenbarnevelt. De aardigste vind ik die van zijn moeder Deliana van Weede (zie foto onder). Ik betwijfel echter of de afbeelding betrouwbaar is.

Maar ook in de 20e eeuw was Johan present. We vinden hem op een tabaksdoos uit de jaren dertig. Drukkerij Van Wijngen was gevestigd in Bollenburg en heeft de naam in (of kort voor) 1935 veranderd in 't Huis van Oldenbarnevelt. Het stedelijk gym-

nasium werd in 1933 naar de staatsman genoemd. Maar het indrukwekkendst is het hierboven afgebeelde schilderij dat het kunstenaarsduo Ravage maakte voor de tentoonstelling die nu in het museum te zien is. Het is de levendigste voorstelling van de executie en bovendien geplaatst in de lijst van een regentebord uit onze collectie. De conservatoren hebben meteen een optie genomen en hopen het te verwerven. Vereniging en Museum kunnen trots zijn op deze verzameling. Het is een van de beste in dit land en er zitten prachtige topstukken bij. Er verschijnt geen boek over Johan of wij zijn daarbij betrokken. Dat zegt genoeg.

BRONNEN

- B.G.J. Elias, 'Flehite en het standbeeld van Johan van Oldenbarnevelt', *Flehite* 11 (1979) 8-9.
- B.G.J. Elias, *Flehite 1878-2003. Geschiedenis van een Vereniging en een Museum* (Amersfoort [2005]).
- Geert Janssen, *Het stokje van Oldenbarnevelt* (Hilversum 2001).
- *Maandblad Oud-Utrecht* 20 (1947) 87 (stokje).
- Gerard Raven, 'Steun en toeverlaat in barre tijden', in *Verzamelen in Vereniging* (Amersfoort 2004) 46-47 (stokje).

Gerard Raven is conservator van Museum Flehite.

90 jaar Volksuniversiteit in Amersfoort

De Volksuniversiteit Amersfoort stond dit jaar in het teken van haar 90-jarig bestaan. Een uitgelezen moment om terug te blikken op de activiteiten en ontwikkelingen in de afgelopen jaren, van de oprichting in 1920 tot en met het lustrum in 2010.

door **KEES NIJE**

Het verhaal van de Volksuniversiteit begint bij de remonstrantse predikant dr R. Miedema, zoon van een Rotterdamse beeldhouwer. Toen hij in 1918 naar Amersfoort kwam, werd het hem al snel duidelijk dat er behoefte was aan 'cursussen op een hoog cultureel niveau voor mensen uit alle lagen van de bevolking en van verscheiden

religieuze of buitenkerkelijke richtingen'. Zo zag in 1920 de Volksuniversiteit in Amersfoort het levenslicht. Uitgangspunten waren dat de cursussen werden geleid door bevoegde docenten en dat de inhoud begrijpelijk moest zijn voor deelnemers die de lagere school hadden doorlopen. In dat eerste jaar ging de gemeenteraad akkoord met een subsidie uit de gemeentekas van duizend gulden.

BESTUUR

Het bestuur bestond uit een aantal notabelen, waaronder de rector van het gymnasium, een wethouder, een gepensioneerde luitenant-kolonel en een lid van Provinciale Staten van Utrecht. Daarnaast was er een raad van toezicht van vijftien leden. Tot de donateurs behoorden de Amersfoortse Bestuurdersbond, de Amersfoortse afdeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de Bond van Politiepersoneel en de afdeling Amersfoort van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij. Dat blijkt uit het jaarverslag van 1928.

Boven: kookcursus voor mannen, 1987

(Archief Eemland, foto: Hans Verhorst, destadammersfoort.nl).

Rechts: pagina uit het jaarverslag van de Volksuniversiteit Amersfoort, 1928.

VERBREIDING

Tot ver na de Tweede Wereldoorlog waren de cursussen en lezingen uitsluitend gericht op kunst en cultuur. 'Het gaat erom aan ons volk de wijsheid der universiteiten door te geven,' zei Miedema in 1950. Dat was tijdens de feestvergadering in Amicitia ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan. Hij was toen nog steeds voorzitter. Pas vanaf 1968 zijn de activiteiten van de Volksuniversiteit Amersfoort uitgebreid met talen en creatieve cursussen.

Bij het 50-jarig bestaan in 1970 kopte de krant nog 'Volksuniversiteit bleef in strijd met tv overeind'. Toch kwamen de werkzaamheden vlak daarna tijdelijk stil te liggen. In september 1974 werd de draad weer opgepakt. Dat gebeurde onder meer met een cursus *Oud en nieuw Amersfoort*, over de geschiedenis van de oude stad en de latere uitbreiding, compleet met excursie en in samenwerking met de VVV. Na een voorzichtige start met zo'n twintig cursussen werden de activiteiten langzaam uitgebreid.

	Saldo	Debiten
Recepten	10	2.70
Subsidie van de Gemeente	0	1.284
Contributie van de leden	51	8.174
Overige bijdragen	31	4.74
Overige inkomsten	0	2.70
Totaal inkomsten	92	17.172
Uitgaven	92	17.172
Saldo	0	0

PAND

Vanaf 1976 opereerde het secretariaat vanuit een barak achter een pand aan Bergstraat 30. Daar had de Volksuniversiteit ook de beschikking over een leslokaal op de bovenverdieping. Vier jaar later huurde zij voor het eerst in haar bestaan een eigen pand aan de Korte Bergstraat 5. Hier was ruimte voor een secretariaat, archief, vier cursuslokalen en twee kleinere vergaderkamers. De Volksuniversiteit is nog altijd op dit adres gevestigd. Gezien het groeiend aantal cursisten en het steeds uitgebreider cursusaanbod onderzoekt zij momenteel de mogelijkheden om naar een andere locatie in Amersfoort te verhuizen.

Boven: het kantoor aan Korte Bergstraat 5, 1983 (Archief Eemland, foto: Conny Meslier).

Foto rechts: viering van het 90-jarig bestaan, 2010.

ANNO 2010

Het aantal cursussen, lezingen en projecten is in de loop der jaren gegroeid tot 110, waaraan jaarlijks bijna 1600 mensen deelnemen. De cursussen worden verspreid over ruim twintig locaties in de stad gegeven. Naast talen bestaat het aanbod uit kunst en cultuur, mens en maatschappij en creatieve en culinaire workshops. Het sluit zoveel mogelijk aan op actuele ontwikkelingen. Zo was er in de jaren tachtig een gehoorzaamheidstraining voor honden. In het meest recente aanbod gaat veel aandacht uit naar persoonlijke ontwikkeling, met bijvoorbeeld *Neuro-linguïstisch programmeren* en *Personal branding*. De Volksuniversiteit staat er daarnaast om bekend originele cursussen in het programma op te nemen. In het nieuwe seizoen zijn dat bijvoorbeeld de *Basiscursus clownerie*, *Haar invlechten* en *Fluitend naar je werk*. De Volksuniversiteit weet met het zeer diverse aanbod een brede doelgroep aan te spreken.

Kees Nije is oud-voorzitter van de Volksuniversiteit Amersfoort.

RELATIE MET AMERSFOORT

Uit jaarverslagen en persberichten blijkt dat door de jaren heen geregeld cursussen en lezingen zijn gegeven die een relatie hebben met de geschiedenis van Amersfoort. Zo is in 2009 de lezingencyclus *Het Wonder van Amersfoort* georganiseerd in het kader van Amersfoort 750. Daarbij werd de aandacht gevestigd op bijzondere ontwikkelingen in de stad. Hierbij werd samengewerkt met Archief Eemland en het Hoger Onderwijs voor Ouderen (HOVO). Dit jaar stonden onder meer het water en het ontstaan van Amersfoort centraal in een lezing.

90 JAAR

De nauwe band die de Volksuniversiteit met de inwoners van Amersfoort heeft, is benadrukt tijdens de viering van het 90-jarig bestaan. Zo zijn alle inwoners van Amersfoort en omgeving op 11 september 2010 uitgenodigd voor een jubileummarkt in De Observant. Bezoekers konden daar op een bijzondere en feestelijke manier kennismaken met het nieuwe cursusprogramma. Op de jubileummarkt was onder meer Cees van Drongelen aanwezig, bedenker en voormalig presentator van het programma *Tussen Kunst & Kitsch*.

VERVOLG

De feestelijke activiteiten krijgen in 2011 nog een vervolg met het *Eerste Groot Amersfoorts Dictee* op maandag 7 februari. Tekstschrijver, columnist, presentator en acteur Guido de Wijs schrijft de tekst. De presentatie is in handen van Karel van de Graaf. Het dictee vindt plaats in de raadzaal van het stadhuis. Tot de deelnemers behoren onder meer prominente Amersfoorters en de beste spellers van Amersfoortse middelbare scholen. Daarnaast krijgen de beste spellers van de cursus *Voorbereiding op het Amersfoorts Dictee* de kans om mee te doen. De Volksuniversiteit is dus springlevend!

www.volksuniversiteit.nl/amersfoort

Wat was er vóór Pon? Automobielhandel L.A.A. van Hamersveld

door AGNES WITTE

De meeste Amersfoorters herinneren zich wel de Pon-garage aan het begin van de Arnhemseweg, die aan het eind van de vorige eeuw het veld heeft moeten ruimen voor de Plus-supermarkt. Minder bekend is Pons voorganger op die plaats: automobielhandel en garage L.A.A. van Hamersveld. Dit bedrijf was omstreeks 1916 ontstaan als filiaal van de Gebroeders Nefkens en werd enkele jaren later opgekocht door Van Hamersveld. Zijn benzinepomp stond voor het naastgelegen café met bioscoop met feestzaal De Arend. Een service aan het uitgaande publiek. In 1930 volgde een grondige verbouwing en uit-

breiding, waarbij De Arend werd gesloopt. Voortaan konden de Fords mooi worden geëtaled. Het bedrijf werd in 1948 overgenomen door de firma Pon, die het hele complex in 1950 verbouwde. Meer foto's van dit bedrijf zijn te vinden op onze website: www.archief zeeland.nl. Kies vervolgens: Foto's. Zoek op de naam Hamersveld en filter het zoekresultaat op: Bedrijf/Instelling = Hamersveld, Van.

Met dank aan Philippe Kessels.

Agnes Witte beheert de fotocollectie van Archief Eemland.

De garage aan Arnhemseweg 10-14. Op straat staat een rij chassis van Ford. Links steenhouwerij Van Dijk met daarvoor de zogenaamde Kippesteeg. Circa 1917-1930.

Dr B.J. van Ernst (met de donkere jas en hoed) laat zijn auto tanken bij de Standard-Esso-benzinepomp van Van Hamersveld. Van Ernst woonde op de hoek van 't Laantje en de Arnhemseweg.

Van Hamersveld tijdens de uitbreidings- en verbouwingswerkzaamheden van 1930, waarbij café De Arend werd afgebroken. Links de pomp en een bord dat melding maakt van de prijs van een vrachtwagen van het merk Ford: fl. 1950.

Van Hamersveld in schijnwerpers bij de heropening. Tussen de pompen is het interieur zichtbaar, met daarin een aantal opgestelde auto's.

Van Hamersveld levert een luxe automobiel af bij een villa. Het bedrijf verhuurde deze automobielen ook. Circa 1928-1932.

Een primitieve autobus, gebouwd op een Ford-chassis. Ford leverde geen specifieke autobuschassis, reden waarom voor dit doel bestel- of vrachtwagenchassis werden gebruikt. Deze en de volgende foto's zijn genomen in de Korte Beekstraat, vóór het huis van fotograaf Van de Pol. Circa 1925-1930.

Trekker met oplegger vol varkens. Ook deze trekker is gebouwd op een A-Ford-chassis, geleverd door Van Hamersveld. 1931-1935.

Een op een Ford-chassis gebouwde bestelwagen voor expeditiebedrijf J. van Doorn en Zn., in Amersfoort gevestigd aan de Zuidsingel. Vóór de auto een reclamebord van Van Hamersveld, leverancier van het chassis en bereikbaar onder telefoonnummer 42. Op de achtergrond de meisjesschool in Plantsoen-Zuid. Circa 1925-1930.

Een Fordson-landbouwtrekker, gekoppeld aan een dorsmachine. Circa 1925-1930.

Hier wordt de trekker gebruikt voor het aandrijven van een dorsmachine. Links naast de trekker de heer De Groot. Circa 1925-1930.

Denkend aan Amersfoort...

Bart van Steenberghe is al geruime tijd op zoek naar werk van Jasper van Wittel, die in onze stad geboren is. In het voorjaar kreeg hij een catalogus van het Londense veilinghuis Bonhams in handen. In juli zouden er twee gouaches van Van Wittel worden geveild. Eén stadsgezicht stelt Hoorn voor, het andere heeft onmiskenbaar betrekking op Amersfoort. Dat was voor mij aanleiding om deze eens goed te bestuderen op nieuwe informatie.

door **COR VAN DEN BRABER**

Pogingen om de gouache voor Amersfoort te verwerven mochten overigens niet lukken. Met het bedrag van € 200.000 werd de geschatte veilingopbrengst vele malen overschreden, zodat Museum Flehite geen enkele kans maakte.

OPLEIDING

Jasper Adriaansz van Wittel werd omstreeks 1652 in Amersfoort geboren. Zijn vader was wagenmaker en had zijn bedrijf in de buurt van de Utrechtsepoort. Jasper trad niet in diens voetsporen; zijn talent voor tekenen werd al

Voorstudie (*Museo di San Martino, Napels*).

spoedig duidelijk. Hij ging dan ook in de leer bij portretschilder Thomas van Veenendaell (1628-1673/'83), die hem de eerste beginselen van het vak bijbracht. In 1668 werd Matthias Withoos (1627-1703) zijn leermeester. Deze had op zijn beurt zijn opleiding gehad van niemand minder dan Jacob van Campen (1595-1658), die een atelier had in zijn huis Randenbroek.

Withoos werkte van 1651 tot 1653 in Rome. Terug in Amersfoort, schilderde hij vooral bosstillevens met dieren, italianiserende landschappen en *vanitas*-stillevens. Het belangrijkste werk van Withoos is echter het grote *Gezicht op Amersfoort*. Voor dit onderwerp had hij al eerder gekozen, in 1658, en rond 1670 nog eens. Het waren op-

De gouache van Bonhams.

maten voor het indrukwekkende schilderij dat in 1671 door de stad werd aangekocht, als *ciraat* voor de raadszaal van het stadhuis dat in die tijd aan de Hof stond. Tegenwoordig maakt het deel uit van de permanente expositie in Museum Flehite.

Van Wittel heeft stellig deel uitgemaakt van het gezelschap dat het fenomenale *Gezicht op Amersfoort* aan de stad naliet. Hij was toen schildersleerling van nog geen twintig, al zal de benaming 'medewerker' eerder van toepassing zijn geweest. Over de werkelijke totstandkoming van het stuk is per saldo weinig bekend. Wel moet worden aangenomen dat aan het 'echte' schilderwerk uitgebreide studies vooraf gingen over de situering, het perspectief, het benadrukken van dieptewerking en een groot aantal detailschetsen. Vooral deze laatste aspecten moeten voor Van Wittel van groot belang zijn geweest.

NAAR ROME

Zoals gezegd was het grote schilderij van de stad in 1671 voltooid. Nog geen jaar later, in het Rampjaar 1672, werd ook Amersfoort opgeschrikt door het naderende Franse leger. Withoos wachtte de gebeurtenissen niet af en week met zijn gezin en zijn medewerker uit naar Hoorn. Daar slaagden zij er in de draad van hun bestaan weer op te pakken, althans Withoos met zijn kinderen, die ook schilderden. Niet lang daarna besloot Jasper zijn blik te veruimen en de reis naar Rome te beginnen. Wellicht was hij aangestoken door de verhalen van zijn leermeester. Nog in 1674 kwam hij er aan.

De eerste jaren zullen voor hem niet gemakkelijk zijn geweest. Hij voorzorg in zijn onderhoud door ondermeer topografische illustraties te verzorgen voor een boek over waterbouwkundige werken. Later slaagt hij er in zijn

stadsgezichten aan de man te brengen. De in Amersfoort behaalde voorsprong in het toepassen van het perspectief (en mogelijk de *camera obscura*) zal hem zeker te stade zijn gekomen. Met zijn werk leverde hij een groot aandeel in het ontstaan van een tamelijk nieuw genre: het topografisch betrouwbare stadsgezicht, ofwel de *veduta*. Tot zijn klantenkring behoorden vooral particulieren en bezoekers van Rome.

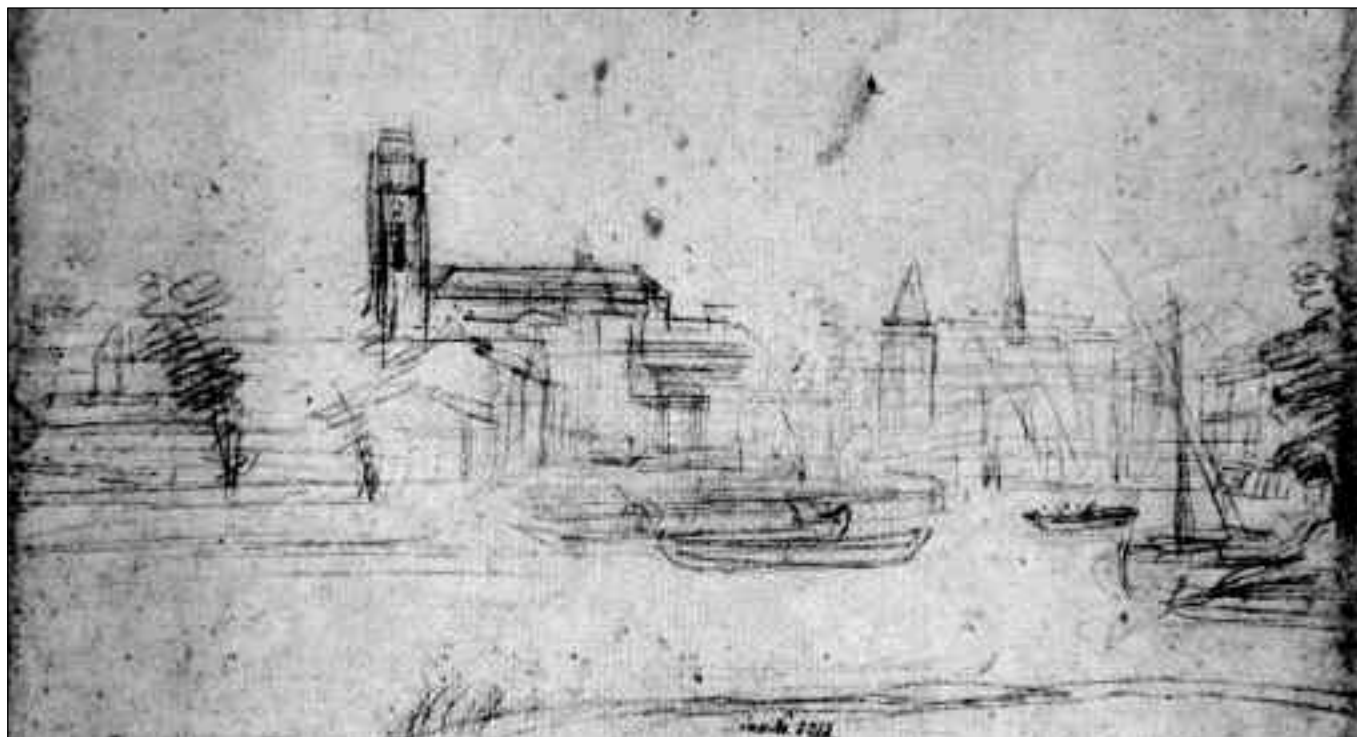
Van Wittel liet een indrukwekkend oeuvre na, van wel 500 schilderijen en evenzoveel tekeningen. Met de Venetiaan Luca Carlevarijs (1663-1730) had hij grote invloed op de wat latere schilders van *vedute*, Canaletto (1697-1708), Guardi (1712-1792) en Belotto (1721-1780). Zijn zoon Luigi Vanvitelli (die zijn naam intussen ingrijpend had veritalianiseerd) zou gaan behoren tot de vooraanstaande architecten van zijn tijd. De Van Wittels zijn goed terecht gekomen, zo mag worden vastgesteld. Jasper signeerde zijn werk in 1720 overigens nog met *Gasparo Van Witel*. Hij stierf in 1736.

GEZICHTEN OP AMERSFOORT

Jasper moet af en toe gedacht hebben aan Amersfoort, zijn geboorteland en de steden waarin hij vroeger had gewoond. Wellicht pas tientallen jaren na zijn vertrek maakte hij tekeningen met puur Hollandse gezichten, uit zijn herinnering of door gebruik te maken van meegebrachte en nog steeds bewaarde schetsen. De beide aan het begin van dit artikel genoemde gouaches zijn daaruit voortgekomen.

Van zijn gezicht op Hoorn is een voorschets bewaard gebleven en van Amersfoort zelfs vier of mogelijk nog meer. Wat de laatste betreft: ze hebben gemeenschappelijke elementen, die overigens niet per se louter en alleen

DE STADSGEZICHTEN VAN JASPER VAN WITTEL

Amersfoorts zijn. Wel is op alle tekeningen sprake van een riviergezicht met een stad op de achtergrond, waarbij de Italiaanse bergen natuurlijk ontbreken. Op de linkeroever staat een fors huis met bomen op de kade. Aan de rechterkant is een molen zichtbaar en op de rivier varen boten. In de verte is de stad te zien, gedeeltelijk ommuurd, met een ophaalbrug daarvoor. De stedelijke bebouwing is aangegeven met daken, gevels en torens waaronder, onmiskenbaar, de Onze-Lieve-Vrouwetoren. Al deze ingrediënten heeft Van Wittel, zelfs in deze volgorde, nauwlettend een plaats gegeven op de gouache met het gezicht op Amersfoort die dit jaar in het nieuws kwam.

HERENHUIS

De voorstelling is voorbereid op één van de bewaard gebleven tekeningen, en wel degene die wordt bewaard in het Museo di S. Martino te Napels. Bij de uitwerking is Van Wittel daar nauwelijks van afgeweken. Links op de oever het deftige huis met de aanlegsteiger. Een hooiberg heeft hij laten vervallen. De stad op de achtergrond is verrijkt met extra torens. De Onze-Lieve-Vrouwetoren neemt nog steeds een prominente plaats in. Op de wal is er een molen bijgekomen en op de Eem (want die is natuurlijk bedoeld) vervullen schepen een belangrijker rol.

Het huis op de linkeroever heeft Van Wittel mogelijk gebaseerd op het belangrijke zeventiende-eeuwse Hoogerhuis, zoals hij zich dat uit zijn Amersfoortse periode herinnerde. Het lag aan de Flierbeek even buiten de stad. De gelijkenis is globaal. De situering aan het water is identiek. Dat geldt evenzeer voor de aanbouw met de schoorsteen aan de eindgevel. Ook de vier schoorstenen

Ruimtelijke studieschets
(*Staatliche Graphische Sammlung, München*).

BRONNEN

■ Aikema, B. en Bakker, B., *Schilders van Venetië* (Amsterdam 1990).

■ Bruintjes, J.C.N. & Köhler, N., *Da van Heemskerk a van Wittel* (Rome 1992).

■ Harprath, R., *Gaspere Vanvitelli* (München 1983).

■ Heijenga-Klomp, M.W., 'Jasper van Wittel (ca. 1652-1736)', *FleHITE. Jaarboek 6* (2005) 132-147.

■ Marinelli, C., *L'esercizio del disegno. I Vanvitelli* (Milaan 1993).

■ Strinati, Cl. e.a., *Gaspere Vanvitelli e le origini del vedutismo* (Rome en Venetië 2002).

■ Vitzthum, W., *Drawings by Gaspar van Wittel 1652-1736* (Ottawa 1977).

■ Zwollo, A., *Hollandse en Vlaamse meesters te Rome 1675-1725* (Assen 1973).

op het dak lijken op die van het Hoogerhuis. De vorm is gelijk en ze hebben eveneens gesmede bekroningen. Het huis aan de Flierbeek had er overigens twee. De dak-schilden op de gouache hebben Zuid-Europese hellingen, hetgeen verklaarbaar is. Het houten theehuis op de kade met het aangetimmerde secreteet is koddig en zéér Hollands!

Het huis heeft een eigen aanlegsteiger met een classicistisch poortje. Een afgemeerd jacht heeft ornamenten aan de kajuit die doen denken aan het latere rococo. Het bootje is nagenoeg identiek aan het rode trekjachtje op het grote gezicht op Amersfoort van Withoos, maar dan in het blauw. Dit soort scheepjes voer in Van Wittels tijd ook over de Tiber (!).

ECHTE- EN FANTASIEGEBOUWEN

De gebouwen op de achtergrond in de stad berusten maar gedeeltelijk op beelden van het stedelijke Amersfoort van zijn tijd, die links en rechts in het geheugen waren 'opgeslagen'.

Zo is de toren, even links van de koorsluiting van de kerk, met geen mogelijkheid te herkennen. Evenals het rijtje huizen onder de toren dat, opvallend, niet is beschermd door een alles omsluitende stadsmuur. Kennelijk heeft de schilder gewoon een stuk muur weggelaten, zoals zijn leermeester ook al deed om de beschouwer te gerieven. Daar meteen links van staat een gebouw met een blauw dak, duidend op de stedelijke overheid. Het is mogelijk een visuele echo van de Slijkpoort, die Van Wittel gekend moet hebben. Hij woonde daar immers in de buurt. De stadsmuur is duidelijk herkenbaar, zonder de weergang met de kantelen, maar die waren in het Amersfoort van

zelf zou Van Wittel hebben kunnen herinneren aan de Sint-Annamolen, ooit aan het einde van de Coninckstraat. Het ophaalbruggetje, opnieuw puur Hollands, is op de plek niet goed te plaatsen. Het kan slaan op de brug die de Utrechtsepoort markeerde.

Er zijn nog meer torens te zien, verder naar rechts. De forse toren met de naaldspits doet denken aan de bekende Stichtse torens uit de buurt, ook op die van de Jacobikerk in Utrecht. Nog verder naar rechts is eveneens een forse kerk op te merken, met maar liefst twee westtorens, ook niet in Amersfoort. Mogelijk heeft Van Wittel opnieuw iets geleend in de bisschopsstad: de van oorsprong Romaanse Klaaskerk. Echter, naar de zeer karakteristieke Sint-Joriskerk zal men tevergeefs zoeken, toch

Van Wittel al weg. De forse ronde hoektoren is van het gebruikelijke type en niet echt te herkennen als specifiek Amersfoorts.

Van de twee torens daar rechtsboven is de linker niet thuis te brengen. De rechter trouwens ook niet, maar de vorm (zij het uitgerekt) doet met enige goede wil denken aan de toren van het Heilige-Geestgasthuis in de Langestraat, op de plaats waar nu de Lutherse Kerk staat.

Beide torens rijzen op achter een langgerekte nok die behoort tot een reeks huizen die zijn te herkennen als Amersfoortse 'muurhuizen', gezien hun situering en hun uiterlijk. Net even links van de molen op de stadsmuur is het dak met het open koepeltje bijna met zekerheid te duiden als dat van het oude stadhuis aan de Hof. De molen

Ruimtelijke voorstudie (*Reggia di Caserta, Napels*) en uitwerking van een nog onbekende gouache (*Cabinetto Nazionale dei Disegni e delle Stampe e Villa, Rome*).

Cor van den Braber is oud-hoofd Monumentenzorg Amersfoort.

één van de hoofdmomenten in het Amersfoortse silhouet. De stadsmuur wordt regelmatig onderbroken door muurtorens, zowel rond als rechthoekig. Dat kan voor onze stad kloppen. De houtzaagmolen aan de rechterkant van de aquarel lijkt van het type 'paltrok' te zijn bedoeld. Een paltrokmolen aan de Eem komt ook voor op een negentiende-eeuws schilderij van Jan van Groenestein.

Twee van de vier hierboven genoemde schetsen horen duidelijk bij elkaar. Ook zij hebben hetzelfde thema, Amersfoort vanaf het water. De ene bestaat uit onduidelijke krabbels. De andere (die gesigneerd is met *Van Vitte!*) is zover uitgewerkt dat deze vrijwel zeker heeft gegolden als de voortekening voor nog een andere gouache. Mogelijk komt deze nog eens tevoorschijn.

De 13e vicarie

Op 19 april jl. werd een nieuwe vicaris gepresenteerd van de 13e vicarie. Reinout Heeck was voorgedragen door zijn vader Roeland. Daarmee wordt een traditie in stand gehouden die nog dateert uit de middeleeuwen. Wat houdt die precies in?

door **TON REICHGELT**

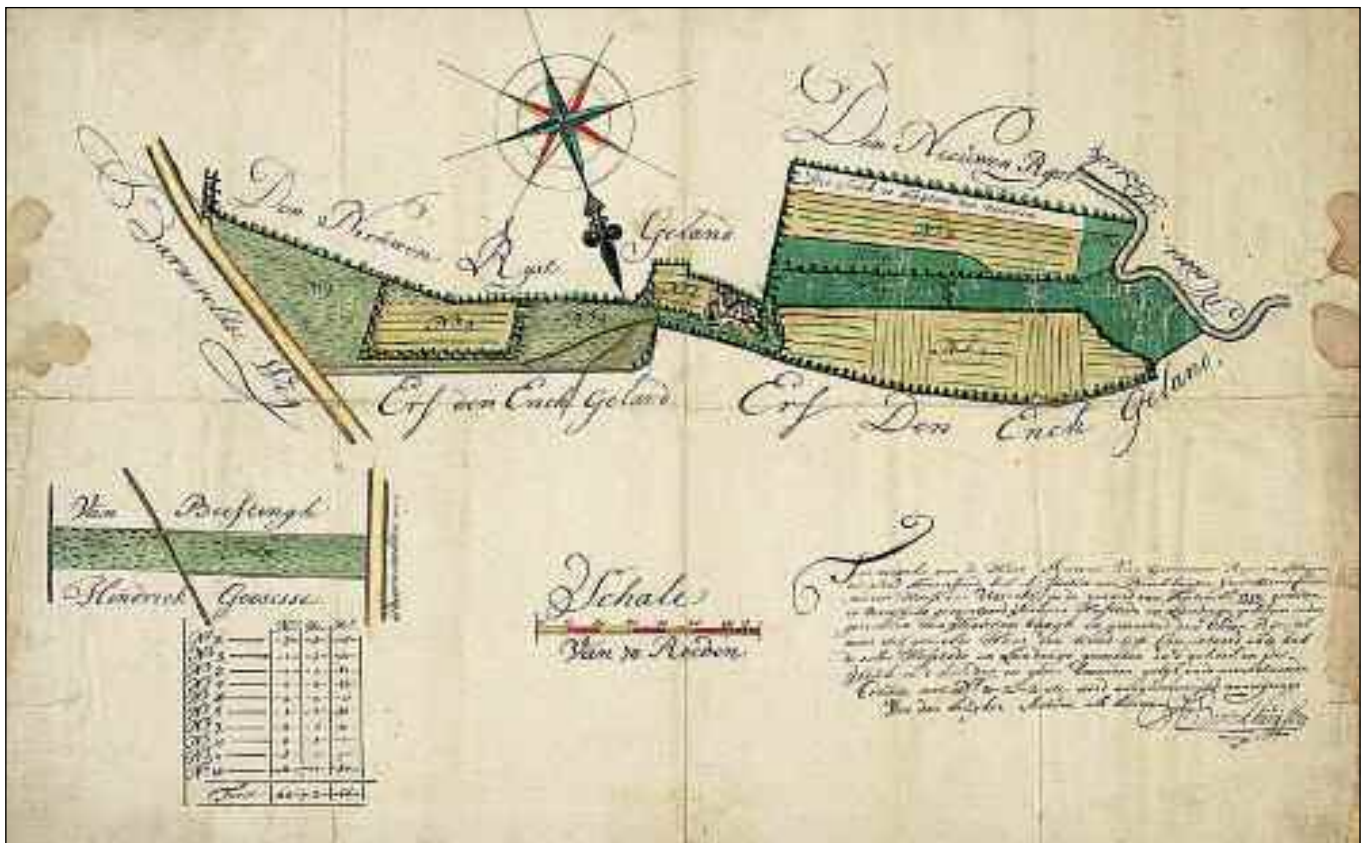
Een *vicarie* was een stichting met als doel missen te laten lezen waarin werd gebeden voor het zielenheil van de stichters en hun familieleden, maar soms ook voor broederschappen of gilden. Ze zijn kenmerkend voor de late middeleeuwen; de oudste in de Sint-Joriskerk van Amersfoort is van 1374. Een vicarie had een eigen altaar, gewijd aan één of meer heiligen. Uit het fonds werd een eigen priester onderhouden, de *vicaris*.

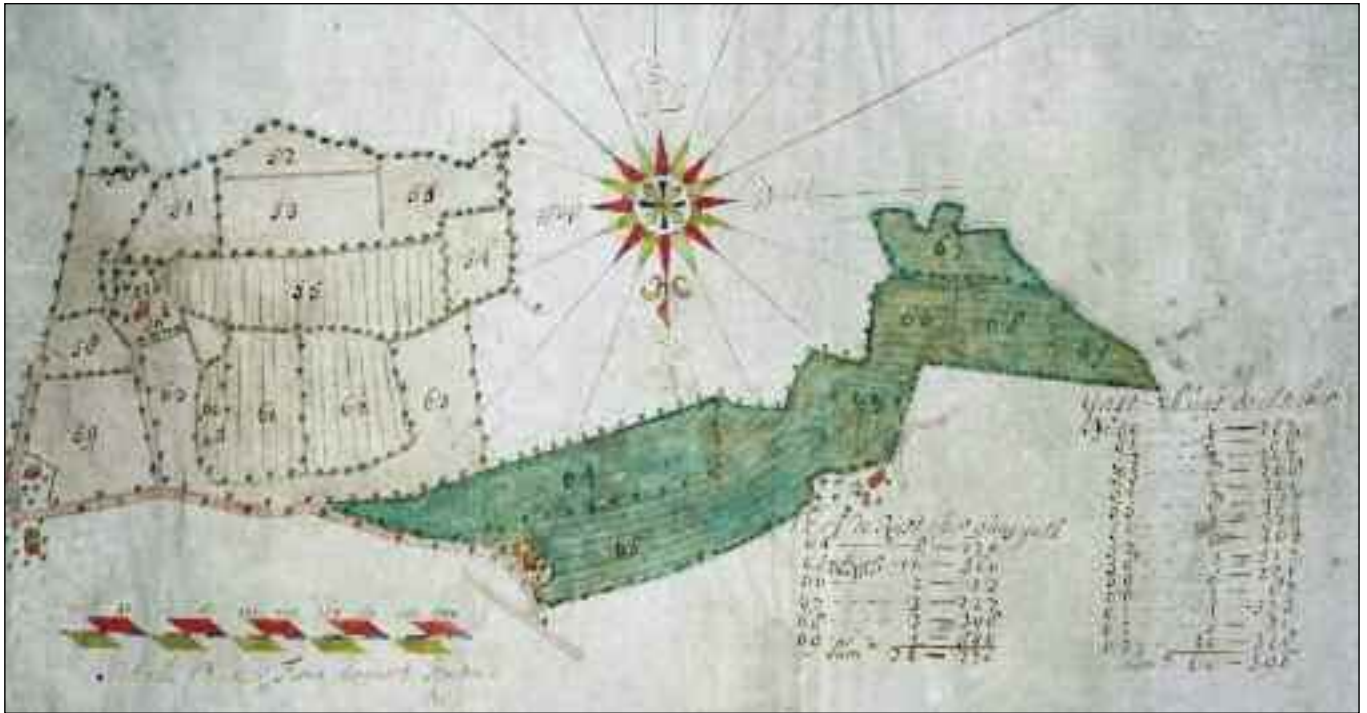
VICARIE VAN DE H. MAAGD MARIA, DE H. PETRUS EN DE H. BARBARA

De vicarie die was gewijd aan de heiligen Maria, Petrus en Barbara was op 1 maart 1447 gesticht door Henric van Rijn en zijn zuster Beatris. Het altaar lag aan de noordzijde van de kerk. Broer en zus behoorden tot een wel-

gestelde familie. Tussen 1445 en 1450 hebben zij verschillende schenkingen voor hun zielenheil en dat van hun ouders gedaan: naast de vicarie aan het Sint-Pietersgasthuis en aan Armen de Poth (1449). Het betreft goederen te Stoutenburg, Hees en De Slaag. Bovendien was Henric in de periode 1447-1448 gasthuismeester. In 1434 was hij schepen, evenals zijn vader in 1409. De stichtingsakten van de vicarieën zijn overgeleverd als kopieën in een register in het Archief van het Kapittel van Sint Joris (inv. nr. 1). Van de 13e vicarie is bij wijze van uitzondering het origineel bewaard gebleven; zonder zegel en in vieren opgevouwen, maar met een duidelijk leesbare tekst. De akte bevat uitgebreide bepalingen betreffende het altaar, de missen, de vicaris en het benoemingsrecht. Dan komen de bronnen van inkomsten voor de vicarie aan de orde; in dit geval het erf en goed De Oude Ries te Stoutenburg.

Kaart van De Oude Rijst, 1712 (*Museum Flehite*).

EIGENAREN OF VICARISSEN

Na de Reformatie van 1579 werden de altaren in de calvinistische Sint-Joriskerk gesloopt en er werden ook geen missen meer gelezen. Wat te doen met de uitgebreide bezittingen van de vicarieën? De inkomsten voor de priester kwamen aan de eigenaar, die nu zelf vicaris werd ge-

Kaart van De Nieuwe Rijst (percelen 64-69), circa 1655 (*Archief Eemland, Archief Sint-Pieters- en Bloklands-gasthuis*).

Sint-Peter- of Henrick-van-Rijnsvicarie was toen van Roelof van Surckesteijn. De inkomsten bedroegen 20 stuivers en 8 penningen per maand. In 1679 was Cornelis Mattheusz van der Maat *vicarius*, vervolgens Mattheus van der Maat (1684-1698) en ten slotte in 1699 Everard van der Maat. In de achttiende eeuw werden diverse leden van het Amersfoortse stadsbestuur als vicaris genoemd: burgemeester Rogier Camerbeek, schepen Everard Joan Montauban en burgemeester Anthony Methorst. Bij Koninklijk Besluit (volgens de nieuwe wetgeving) van 1825 no. 110 werd Kier Johannes Heeck benoemd. Sindsdien is de vicarie in het bezit van zijn familie.

noemd. Die moest een deel van zijn inkomsten afstaan aan het stadsbestuur. In 1660 bepaalde dit dat 1/3 van de inkomsten (*tertiën*) bestemd werd *ad pios usos* (voor vrome doelen). De overige 2/3 gingen naar de vicaris. In de 19e eeuw hadden nog maar zes van de 25 vicarieën een vicaris; de rest was 'vrij'. Tot die zes behoorde ook nr. 13. De eerste bekende eigenaar na de stichters vinden we in het overzicht van vicarieën dat is opgemaakt in 1590. De

De stichtingsakte van 1447 (*Archief Eemland*).

Ton Reichgelt is oud-medewerker van Archief Eemland.

LOKALISERING VAN HET BEZIT

Door verschillende bronnen te combineren zijn we in staat om het bezit en de ligging van een goede zes eeuwen te volgen. In Museum Flehite bevindt zich een plattegrond van De Oude Ries/Rijst uit 1712. Landmeter Justus van Broeckhuysen tekende deze voor Antoni Goudoever, raad en schepen, vanwege de tienden. Verder is er een kaart uit 1655 van een boerderij die aan de zuidkant grensde, De (Nieuwe) Rijst of Het Kwade Gat. Deze bevindt zich in het kaartboek van de eigenaar, het Sint-Pietersgasthuis. De grens komt overeen met die van 1447! Het noorden ligt op deze kaarten onder, zodat ze op de kop zijn getekend en enig gepuzzel kosten. We vinden de twee erven terug op de eerste kadastrale kaart van Stoutenburg van 1832. De percelen C249-252 (1e blad) en C314-324 (2e blad) staan dan op naam van de al genoemde Kier Johannes Heeck, zilversmid te Hilversum. De Nieuwe Rijst was in 1807 door het gasthuis verkocht en is dan eigendom van Maas van Kooy. (De kadastrale gegevens van 1832 voor Amersfoort, Hoogland en Woudenberg staan op de website www.archiefeemland.nl.)

Theelepeltjes: nostalgie én cultuurhistorie

In mijn in augustus 2009 verschenen *Amersfoortse nostalgieboekje* vond ik het passend aandacht te besteden aan souvenirlepeltjes uit de Keistad. Meestal theelepeltjes met de beeltenis van een historische plek of gebouw, maar niet zelden ook de herinnering aan een bijzondere gebeurtenis aldaar. Bij het aanschaffen van enkele exemplaren om af te beelden in het boekje, kwam ik tot de verrassende ontdekking dat er werkelijk enorme aantallen van uitgegeven zijn.

door JAN CAREL VAN DIJK

Schreef ik in dat boekje nog dat er minstens tien verschillende uitvoeringen van lepeltjes met het Amersfoortse stadswapen bestaan, inmiddels zijn er alleen daarvan al meer dan dertig variëteiten getraceerd. Soms is uitsluitend de lepelbak of de steel afwijkend, maar verrassend vaak betreft het een totaal andere graving. Daarbij sloop er af en toe zelfs een foutje in, zoals het schild gedekt met een koninklijke kroon met beugels, parels en rijksappel in plaats van alleen een hoofdband met fleurons. Ook van de Onze-Lieve-Vrouwetoren konden in luttele maanden tijd en met relatief weinig moeite al ruim vijftig uitvoeringen gevonden worden.

STEMPELS

Die grote hoeveelheden vonden hun oorsprong in de gebruikelijke één-op-één relatie tussen het producerende bedrijf en de klant. Een stempel ten behoeve van bijvoorbeeld een bepaalde souvenirwinkel was bijna altijd exclusief en leidde zelden tot een catalogusartikel. Als een collega-ondernemer ook graag lepeltjes wilde gaan verkopen, kreeg hij minimaal een eigen aanmaak van het topje. Voor een handgraveur was dat gemiddeld een dag werk. Dat is bij de betere exemplaren teruggebracht tot

een halve dag, dankzij de computer die in de jaren tachtig van de vorige eeuw steeds gebruikelijker werd. Niet eens zo heel veel minder dus, maar natuurlijk wel grotendeels zonder menselijke tussenkomst. Een gedigitaliseerde lijntekening stuurt nu het graveren elektronisch aan. Dat gebeurt nog even nauwgezet als voorheen en behoudens een goedkoper tarief bedroeg de pure tijdswinst daardoor 'slechts' zo'n 50%. Het uitfrezen van het plaatje vindt bij kwaliteitsstempels namelijk ook vandaag de

Boven: vijf oudere varianten van het stadswapen.

Onder: enkele strakkere uitvoeringen, de laatste *Made in China*.

dag nog vrij ambachtelijk plaats: laagje voor laagje. Souvenirlepeltjes bestonden al eerder dan de Ansichtkaart en functioneerden later in een bepaald opzicht als metalen alternatief daarvan. De massaproductie kwam op gang rond 1850, gelijktijdig met de opkomst van het echte toerisme. Aan de uitvoering werd zeer veel zorg besteed, zeker in de begintijd. Graveurs waren in staat de kleinste details aan te brengen en fabrikanten bedienden zich van allerlei technieken, in de hoop er ware kunststukjes van te kunnen maken. Zo experimenteerden ze met diverse soorten metaal, emaille en lak. Dat schoot af en toe door en dan ontstonden protserige uitvoeringen die nauwelijks nog geschikt waren om er koffie of thee mee te roeren. Al die kunst én kitsch geven echter een prachtig tijdbeeld door de jaren heen en zijn ook in cultuurhistorisch opzicht interessant.

OPDRACHTGEVERS

Naast de bekende monumenten in de binnenstad, is er bijvoorbeeld van Dierenpark Amersfoort een hele reeks op de markt gebracht. Vanaf de oprichting in 1948 tot en met de dag van vandaag zien we daarbij het logo telkens veranderen, maar tevens werd de stijl met enige regelmaat aan de mode aangepast.

Behalve van toeristische trekpleisters zijn er lepeltjes uitgebracht van allerlei Amersfoortse instellingen, zoals ziekenhuizen en bejaardentehuis Nijenstede. Ook van enkele die nu niet meer bestaan: de Petraschool in het Soesterkwartier, het Evert Kupersoord (nu Tulip Inn Hotel) en de jeugdherberg aan de De Genestetlaan. Menig Amersfoorts gebedshuis is in metaal vereeuwigd. Uiteraard de Sint-Joriskerk, maar ook de Franciscus Xaverius aan 't Zand, de Sint-Martinuskerk in Hoogland of recenter het kerkelijk centrum De Brug aan de Schuilenburgerweg.

De aanmaak voor bedrijven mag ook niet vergeten worden. Vaak op basis van een vast stramien met alleen een aangepaste tekst, zoals bij opticiën Stots of de verdwenen juweliers Stol en Cor Berger. De thans nog bestaande juwelierszaak Van Hell bracht er een uit met een geheel eigen afbeelding, namelijk de voormalige vestiging aan de Hendrik van Viandenstraat.

Groothandel in horecabenoedigheden Wilcor en De Jong Heipalen lieten het logo zelfs in echt emaille aanbrengen. Babysuper Gardo kwam met een exemplaar dat een fraaie driedimensionale kinderwagen als topje had.

COMEBACK

Hoe oubollig sommigen het ook zijn gaan vinden, eigenlijk is het souvenirlepeltje nooit helemaal weggeweest. Het beleeft zelfs een bescheiden comeback. Dierenpark Amersfoort heeft er onlangs bijvoorbeeld weer een uitgebracht met het meest recente logo erop. Nieuwe versies van Amersfoortse stadsgezichten zijn eveneens aange-

Boven: Een greep uit de vele lepeltjes met de Koppelpoort.

Rechts: Soms is ook de lepelbak rijkelijk bewerkt.

maakt en nu te koop bij de VVV, Museum Flehite en de winkel van Waterlijn.

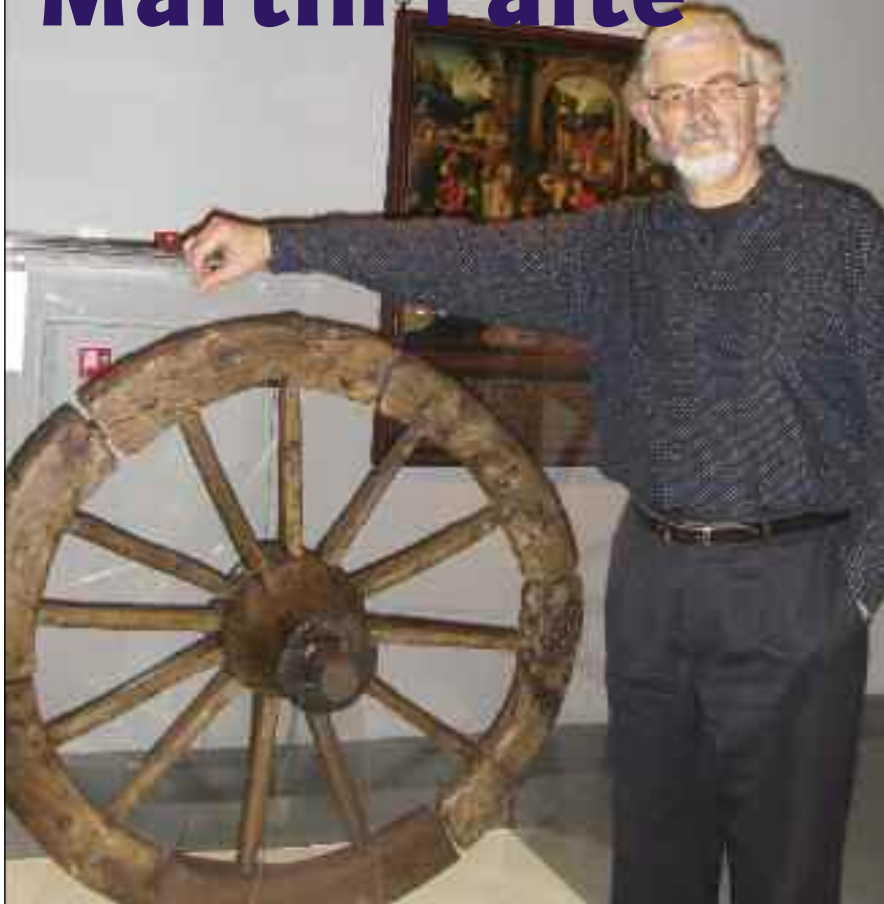
Wel is de kwaliteit over het algemeen een stuk minder. Lepeltjes van puur zilver worden niet of nauwelijks meer gemaakt. Zelfs vernikkeld messing dat daarna zwaar verzilverd werd, is zeldzaam geworden. Menig exemplaar komt tegenwoordig uit Azië en is dan vaak vervaardigd van vernikkeld ijzer, dat bij een kleine beschadiging al gaat roesten. Afbeeldingen in emaille maakten plaats voor een opgeplakt fotootje afgedekt met epoxyhars, dat de vaatwasmachine moeilijk overleeft. Niet voor niets staat in offertes van veel Chinese leveranciers: *Not suited as tableware*.

De Nederlandse zilverindustrie was verantwoordelijk voor een ook in historisch opzicht prachtige reeks lepeltjes. Maar door consolidatie of faillissementen is deze nagenoeg geheel verdwenen. Eén van de marktleiders van welk was Zilverstad Schoonhoven. Dit bedrijf ging in 2009 bankroet en werd uiteindelijk overgenomen door een handelsbedrijf uit Utrecht; eigen productie is er sindsdien bij hen niet meer. Voor een kwalitatief hoogwaardig lepeltje kan men in ons land in feite alleen nog maar terecht bij Van Veluw in Zeist. Deze onderneming zet via een acquisitie ook de traditie voort van het gerenommeerde bedrijf Koninklijke Begeer.

Jan Carel van Dijk is lid van de Oudheidkundige Vereniging Flehite.

HET FAVORIETE VOORWERP VAN...

Martin Palte

Mijn favoriet in Museum Flehite is 'kostbaar afval', zoals het houten karrenwiel in het boekje *Verzamelen in Vereniging* wordt genoemd. Dit wiel werd in 1991 opgegraven op de Hof.

Mijn keus heeft verschillende redenen. Als kind kwam ik al in Amersfoort en het was de eerste grotere stad met een cirkel- of wiel-

vorm die ik kende. Als ik logeerde bij mijn oom en tante aan de Zwaanstraat vond ik het heerlijk om 's avonds een 'rondje Muurhuizen' te fietsen. De stilte en de middel-eeuwse sfeer stimuleerden mijn fantasie.

In Kattenbroek, waar ik nu woon, is de cirkelvorm van de binnenstad opnieuw uitgezet. De Gesloten Stad is omringd door een

gracht en verschillende bruggen verbinden haar met de rest van Kattenbroek. Helaas kennen beide wielvormen geen spaakconstructies naar een centrum, waardoor veel bezoekers vaak naar hun bestemming moeten zoeken. De spaakconstructies zijn wel aanwezig in het oude karrenwiel dat we in het museum kunnen bewonderen.

Het wiel is een prachtig staaltje vakmanschap en materiaalkennis. Sterke spaken en pennen van eikenhout, bijeengehouden door een zesdelige velg van soepel beukenhout. In het centrum een holle naaf van el-zenhout. Deze laatste houtsoort was makkelijk te bewerken, wat nodig was omdat de twaalf spaken er in vastgezet moesten worden.

Het wiel werd tenslotte gebruikt om een veertiende-eeuwse drenkplaats op de Hof te dempen, samen met honderden andere voorwerpen. Het wiel was nog vrijwel intact. Dit is bijzonder, omdat afgedankte houten voorwerpen meestal als brandhout werden gebruikt.

Het wiel werd voor het eerst rond 3400 v.C. ge-signaleerd in de buurt van de Zwarte Zee. Het heeft mede aan de basis gestaan van de westerse ontwikkeling. In het museum zijn daarvan op de derde verdieping nog andere mooie voorbeelden te zien. Ik doel daarbij op de motoren van Eysink. Daar zien we waar het wiel ons gebracht heeft in de 20e eeuw.

Ik vraag hierbij collega-bestuurslid Rienk Theisens om de volgende keer een favoriet voorwerp te kiezen.

Martin Palte is penningmeester van de Oudheidkundige Vereniging Flehite.

Chinees eerbetoon voor de Kei in 1903

'Een Chineesch gezantschap, dat ook in dezen najaar-zomer de oefeningen van het Korps Genietroepen op de Zeisterheide bijwoont, had daar van den Kei gehoord; en fluks was het plan gerijpt, en nóg spoediger ten uitvoer gebracht, om een bezoek aan het stuk graniet, dat óók eenmaal in de heide lag, te gaan brengen.

De zonen van het Hemelsche Rijk in hun kleurige gewaden, kwamen tegen den namiddag in de stad en trokken, na in den huize De Haas, de door den langen rit vermoeide

lichamen en dorstige keelen te hebben gelaafd, tegen 10 uur in optocht naar het Plantsoen, voorafgegaan door een Barbarijsch (zetter, niet: barbaarsch) orgel en toortsdragers.

Onder het aandachtig gehoor van een overtalrijk en zeer gemengd publiek, door een der stads-omroepers nog juist intijds attent gemaakt op de plechtigheid, werd met een kernachtige toespraak een reuzenkrans van heiplanten om den steen gehangen, te midden van veel Bengaals vuur, veel rook, veel

enthousiasme.

Na een geweldigen rondedans om het monument te hebben gedaan, bestegen de langstaarten hun meer ruim dan gemakkelijk vehikel en werden zij, weder in optocht, teruggevoerd naar [sociëteit] "Concordia", waar zij met eenige westerlingen nog geruimen tijd eendrachtig bijeen bleven.'

Een bericht uit de *Amersfoortsche Courant*, van 25 augustus 1903. Wat jammer dat er geen foto's van zijn!

BURCHARD ELIAS

Nieuwe boeken

Jaap Evert Abrahamse, Ronald Blijdenstijn, *Wegh der weegen: de ontwikkeling van de Amersfoortseweg 1647-2010*

(Amsterdam: Stokerkade, 2010), 168 pp., ISBN 9789079156115, € 24,50

Geschiedenis van de aanleg van de Amersfoortse weg (nu de N237) tussen Amersfoort en Utrecht. Het boek gaat in op de besluitvorming en de aanleg van de weg en de ontwikkeling na 1800. Hoofdstuk 4 en 6 zijn gewijd aan de (bewonings)geschiedenis van de percelen langs de weg, die bedoeld waren voor de aanleg van buitenplaatsen. Zie ook het artikel over deze weg in het tijdschrift *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*, nr. 3 (zomer 2010).

Mieke Gerritsen-Kloppenborg en Gerard Raven, *Leerschool voor het leven. Van Jonge Boeren en Boerinnen tot Jong Hoogland 1921-2011 / Van Jonge Boeren en Boerinnen tot VeenPower 1923-2011*

(Historische Kring Hoogland 2010).

128 pp, ISBN 978 90 807040 5 3, € 10,-
Geschiedenis van de Hooglandse afdelingen van de katholieke Jonge Boeren- en Tuindersbond, de Meisjesbeweging, de Katholieke Plattelands Jongeren, Jong Hoogland

en VeenPower. Het archief is aangevuld met vraaggesprekken en foto's.

Gérard Derks en Mieke Heurneman, *Soest in de zeventiende en achttiende eeuw*

(Historische Vereniging Soest, 2010), 288 pp, ISBN 978 90 805481 3 8, € 29,95

Vervolg op het standaardwerk tot 1600 van Jan en Jos Hilhorst. Van armenzorg tot gilde, van schuurkerken tot landhuizen.

Paul Laumans, *Wandeling langs de Eem: ervaar de geschiedenis en de bedrijvigheid rond de Eem*

Amersfoort: Siesta, 2010), 28 pp., € 2,-

Uitgegeven ter gelegenheid van de Week van de Geschiedenis met daarin een boeiende en interessante wandeling langs de Eem en het voormalige Oliemolenkwartier. Van de panden langs de route wordt een korte geschiedenis gegeven. Zie ook p. 23.

Jet Rienks, Ivar van Veen en Frank Raadgers (red.), *Jubileumboek AZPC: 100 jaar in beeld 1910-2010*

(Amersfoort: Amersfoortsche Zwem- en Poloclub A.Z.& P.C., 2010), 113 pp.

De zwemvereniging is opgericht door Lucas

Pesie. In het boek wordt ook de geschiedenis van het Pesie's bad aan de St. Ansfridusstraat beschreven.

Ron van Eijkelenburg, *Het Militair Hospitaal te Amersfoort 1877: van Garnizoensinfirmierie naar Rijksmonument*

(Ubachsberg: eigen beheer 2010), 93 pp, € 15,- incl. verzendkosten op banknr. 48.70.50.800 t.n.v. R. van Eijkelenburg te Ubachsberg o.v.v. adres, woonplaats, *Boek*.

De geschiedenis van het pand aan de Hogeweg geplaatst in het kader van de militair-geneeskundige dienst en Amersfoort als garnizoensstad (1840-1989).

Yvonne Tanke, *St. Pieters- en Bloklandsgasthuis. Zes eeuwen zorg voor ouderen*
(Utrecht: Matrijs). 128 pp, ISBN 978 90 5345 417 6, € 19,95

Vlot geschreven en prachtig geïllustreerde geschiedenis met aparte hoofdstukken over het dagelijks leven, de zorg, de regenten en de gebouwen.

Jan Carel van Dijk, *100 Jaar Rode Kruis Amersfoort 1910-2010*

(Amersfoort: Sigillum, 2010) 60 pp., ISBN 978 90 8142 732 6, € 9,95

Geschiedenis van de afdeling Amersfoort in het kader van het (inter)nationale Rode Kruis.

Lia Schade van Westrum, *Oud-katholieke kerken: drie eeuwen verborgen erfgoed van een eigenzinnige geloofsgemeenschap*

(Zutphen: Walburg Pers, 2010), 192 pp., ISBN 9789057306679, € 39,50

Boek over de geschiedenis van de Oud-Katholieken en een overzicht van de kerkelijke kunst in het bezit van Oud-Katholieke parochies. Op pp. 150-159 een korte geschiedenis van de Oud-Katholieke parochie van H. Georgius te Amersfoort, met foto's van het interieur en van de kunstvoorwerpen.

Max Cramer en Robert Diederiks (eindredactie), *Open Monumentendag: Amersfoortse parken en de smaak van de 19de eeuw*

(Amersfoort Pockets 2) (Rotterdam: Educom, 2010), 70 pp., € 7,-

Boekje uitgegeven ter gelegenheid van Open Monumentendagen op 11 en 12 september met een artikel over de geschiedenis van park Randenbroek en over de Amersfoortse Berg vanaf het eind van de 19de eeuw.

Lia van Burgsteden, *De Daatselaar-boerderijen, deel 1: Ommerens Daatselaar*

(Achterveld: eigen beheer, 2010), 96 pp., € 17,-

Geschiedenis van de boerderij onder Stoutenburg die behoorde tot het bezit van het Sint-Pieters- en Bloklandsgasthuis. Over de rijkdommen van de eigenaren, pachters die failliet gaan, de Tweede Wereldoorlog en de landbouwactiviteiten.

TILLY DU PUI & GERARD RAVEN

Ook bij het Huis met de Paarse Ruitjes was de belangstelling groot.

Open Monumentendag 2010

Ruim 20.000 mensen maakten in september gebruik van de mogelijkheid om Amersfoortse monumenten te bezoeken, tijdens de Open Monumentendag. Het thema was dit jaar **Smaak van de Negentiende Eeuw**. Er was extra aandacht voor Park Randenbroek, dat een goed voorbeeld is van de smaak binnen de negentiende-eeuwse tuinarchitectuur in Nederland.

Wethouder Barendregt en opperrabbin Jacobs onthulden een plaquette bij de Joodse begraafplaats.

Onthulling plaquettes

In de maand september zijn er drie plaquettes onthuld in de stad. De eerste verscheen bij de herontdekte Joodse begraafplaats aan de Bloemendalsestraat. Deze werd rond 1670 ingericht en was bedoeld voor *Sefardiem*, joden die oorspronkelijk afkomstig waren uit Spanje en Portugal. De plek kreeg de naam *Al mee menoecho* (Langs rustig water). Bij archeologisch onderzoek in 2006 bleek dat

er nog stoffelijke resten begraven lagen. Tijdens de druk bezochte Open Monumentendagen onthulde wethouder Barendregt haar tweede plaquette ter ere van de afgeronde restauratie van Monnikendam. Hierop wordt de werking van de waterpoort uitgelegd. Ten slotte is bij de Onze-Lieve-Vrouwetoren een historische plaquette teruggeplaatst. De oude werd vorig jaar gestolen.

Vrijmaking

Op 10 september organiseerden OVF, Museum Flehite en de Vrije Universiteit het congres *Een kerkscheuring in oorlogstijd*. In een stampvolle Georgiuskerk werd de gereformeerde kerk van Amersfoort uit verschillende hoeken bekeken. Eén lezing is zojuist gepubliceerd in het jaarboek Flehite 2010, in 2011 volgt de congresbundel, met gefilmde vraaggesprekken op dvd.

Zondagsrust

'Een vreedzaam kunstminnaar' maakte zich in de *Nieuwe Amersfoortsche Courant* van 9 december 1885 zorgen over de culturele belangstelling in Amersfoort. Hij deed dit in een soort samenspraak met een jong vrouwelijk familielid. De laatste heeft een bezoek gebracht aan de voorloper van Museum Flehite, dat dan nog gevestigd is in een gebouw naast het oude stadhuis aan de Westsingel. Zij heeft daar de toezichthouder gesproken. Dat was op dat moment H. van Sitter, die tevens amanuensis was van de daar ook gevestigde gemeentebibliotheek én conciërge van het nabij gelegen gymnasium.

'Dan hadt u onderlaatst met ons in het museum alhier moeten zijn; u hadt zich dan kunnen meten met onzen gids. Zoals u weet zijn daar nog goed bewaarde overblijfselen van oude Hollandsche kunstindustrie aanwezig; door de week heb ik natuurlijk niet veel tijd om daar studiën te maken. Ik repte toen, in het bijzijn van onzen gids, van het voornemen om aan het bestuur eene aanvraag te doen om daar zondagsmiddags ook toegelaten te worden. Maar zelfs het operen hiervan was voldoende om den goeden man met een verontwaardiging tegen dit voornemen te velde te doen trekken als gold het sabbathschenderij. Ongevraagd gaf hij ons zijne geloofsbelijdenis, die ons te midden van die stomme getuigen uit ver vervlogen tijdperken somber stemde. Het hielp niet veel of wij al aanvoerden dat in alle plaatsen, zelfs in het zeer conservatieve Londen, de meeste museums op zondag zijn geopend, om ook aan diegenen een blik te gunnen in het rijke geestesleven van onze voorouders, welke daartoe in de week niet in staat zijn.'

BURCHARD ELIAS

Foto: Wil Groenhuizen

Week van de Geschiedenis

Burgemeester Lucas Bolsius gaf op 16 oktober het startsein voor de derde Week van de Geschiedenis, door de gids **Wandeling aan de Eem** (zie ook p. 20) in ontvangst te nemen en de fototentoonstelling **Land en water** te openen bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Bolsius heeft zelf geschiedenis gestudeerd.

Ook dit jaar was er weer veel leven in de brouwerij. In Amersfoort en omgeving waren zeker 800 bezoekers te tellen. Enkele voorbeelden: een vertegenwoordiger van het Nationaal Historisch Museum voer en wandelde mee en zette haar enthousiaste verslag op het web. Drie lezingen trokken liefst 240 bezoekers, de kinderworkshops zaten overvol en in de stromende regen ging een groep naar de Schans kijken.

Arbeitskreis für Hausforschung

Op vrijdag 1 oktober bezocht de Duitse wetenschappelijke onderzoeksvereniging AHF de stad. Dit gebeurde in het kader van een landelijk congres met excursies naar onder meer Amsterdam, Leiden en Hilversum. Bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) vonden lezingen plaats over bouwhistorie en de geschiedenis van Amersfoort, onder anderen door medewerkers van de RCE en de Amersfoortse bureaus Monumentenzorg en Archeologie. De dag werd geopend door prof. dr Bazelmans en wethouder Barendregt. Aan het eind van de middag kregen de leden de gelegenheid om de meest kenmerkende monumenten in de binnenstad te bezoeken.

De activiteiten vinden plaats in Museum Flehite, tenzij anders vermeld; NGV in De Brug, Schuilenburgerweg 2. Tentoonstellingen zijn geordend op einddatum.

NGV = Nederlandse Genealogische Vereniging

OVF = Oudheidkundige Vereniging Flehite

T/m 28 november

Schatten uit Kruiskamp. Tentoonstelling van de liefste voorwerpen met persoonlijke verhalen. Zie www.museumflehite.nl.

Dinsdag 30 november, 20-22 uur

Lezing OVF: 150 jaar Amersfoortse industrie. Jan Carel van Dijk over verzamelartikelen, het Tana-lied en een unieke film uit 1949. Entree voor OVF-leden gratis, voor niet-leden € 3,50.

Donderdag 9 december, 17-19 uur

Historisch Café. Voor plaats en onderwerp zie www.archiefeemland.nl onder actueel. U kunt zich hier ook aanmelden voor de maandelijkse digitale uitnodiging.

Maandag 13 december, 10-12 uur

Dinsdag 14 december, 20-22 uur (NGV)

Maandag 20 december, 10-12 uur

Memorietafel en Kerstmis. Ds Bert Prinsen licht in Museum Flehite de Memorietafel van de familie Van Schayck (circa 1525) toe. Hierin zijn bijzondere kersttaferelen weergegeven. Kosten € 10,-, incl. koffie/thee; met museumkaart € 7,50.

T/m 2 januari

De Gouden Eeuw van Ravage. Een Nederlands kunstenaarsduo uit Frankrijk heeft Mu-

seum Flehite omgetoverd tot een complete verrassing. Er zit ook veel humor in verborgen. Zie www.museumflehite.nl.

3-7 januari

Museum Flehite gesloten.

Donderdag 13 januari, 17-19 uur

Historisch Café. Zie bij 9 december.

Maandag 17 januari, 20-22 uur

Lezing Historische Kring Hoogland en OVF: Het gegraveerde glas van de heer van Hoogland. Gerard Raven vertelt over een nieuwe aanwinst uit circa 1720, aangekocht met steun van de twee verenigingen. OVF. Entree voor leden gratis, voor niet-leden € 3,50.

Dinsdag 25 januari, 20-22 uur

Lezing OVF: 1611 – Mariënhof: van klooster tot weeshuis. Spreker is Dick van Wees, auteur van het boek *Het Burgerweeshuis van Amersfoort*. Entree voor OVF-leden gratis, voor niet-leden € 3,50.

Donderdag 10 februari, 17-19 uur

Historisch Café. Zie bij 9 december.

Dinsdag 22 februari, 20-22 uur

Lezing OVF: De Heiligenberg. Wim de Gans vertelt over het ontstaan van de berg en naastgelegen beek. Daarnaast zullen mogelijke discrepanties tussen sage, geschiedenis en aardkunde worden aangestipt. Entree voor OVF-leden gratis, niet-leden € 3,50.

15 januari-13 maart

Engelbert L'Hoëst, retrospectief. Overzicht van het werk van de abstracte kunstenaar uit Soesterberg die vorig jaar overleed. Met monografie vol opzienbarend nieuws.

www.amersfoortopdekaart.nl

Zoek de historische afbeeldingen van elke plek in Amersfoort en/of voeg nieuwe toe. Een combinatie van de collecties van Archief Eemland en Museum Flehite.

OPEN HUIS ARCHEOLOGISCH CENTRUM

Iedere woensdagmiddag van 14.00-16.30 uur kunt u de werkplaats en expositieruimte bezoeken. Tevens spreekuur voor eigen vondsten. Langegracht 11, toegang gratis.

KRONIEK

verschijnt viermaal per jaar. U kunt het blad thuis ontvangen door lid te worden van:

- Oudheidkundige Vereniging Flehite voor € 27,50 per jaar, waarbij u ook het jaarboek Flehite ontvangt
- Stichting Archeologie Amersfoort voor € 20,- per jaar, waarbij u ook de Archeologische Kroniek provincie Utrecht ontvangt en eventueel jaarboek Flehite

Oudheidkundige Vereniging Flehite

Secretaris: Agnes Houët-Berenschot
Vondelplein 1 • 3818 BC Amersfoort
033 463 49 89
secretariaat@historisch-amersfoort.nl
www.historisch-amersfoort.nl

Museum Flehite

Postbus 699 • 3800 AR Amersfoort
033 247 11 00
info@museumflehite.nl
www.museumflehite.nl
Bezoekadres: Westsingel 50
Open: di-vr 11-17 uur, za-zo en tweede feestdagen 12-17 uur

Bureau Monumentenzorg Amersfoort

Postbus 4000 • 3800 EA Amersfoort
033 469 48 16
ma.cramer@amersfoort.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 1
Open: ma-vrij 9.00-17.00 uur (graag op afspraak)

Archief Eemland

Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 469 50 17
archiefeemland@amersfoort.nl
www.archiefeemland.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 7
Open: ma-do 9.00-17.00 uur

Stichting Archeologie Amersfoort (STAA) Archeologisch Centrum

Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 463 77 97
fme.snieder@amersfoort.nl
www.amersfoort.nl/archeologie
Bezoekadres: Langegracht 11
Open: wo 14.00-16.30 uur en op afspraak

Redactie

Max Cramer • Tilly du Pui • Gerard Raven • Saskia Schrijer • Francien Snieder • Yvonne Tanke • Piek Theisens

Redactieadres

Museum Flehite Amersfoort
Breestraat 80 • 3811 BL Amersfoort
g.raven@museumflehite.nl
De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten en/of te herschrijven, zo mogelijk in overleg met de auteur. Meninge(n) verwoord in de artikelen zijn niet noodzakelijk die van de redactie.

Uitgave van de *Kroniek* wordt mede mogelijk gemaakt door:

